

LBRIS

We know
books

AUREL CODOBAN

**SENTIMENTUL
STRANIU
AL VIETII**

eseu

Cluj-Napoca
2023

Tragic, eroic, absurd – sentimente ale
vieții ce rezultă din raportarea la un Sacru
exterior ei

Cu mai mult de un secol în urmă, în 1912,
eseistul, filosoful și scriitorul spaniol Miguel de
Unamuno publica *Sentimentul tragic al vieții*.

„De ce vreau să știu de unde vin și unde merg,
de unde vine și încotro merge tot ce mă înconjoară
și care este sensul tuturor acestora?”, se întreba
Unamuno.

„Deoarece nu vreau să mor pe deplin și vreau
să știu dacă voi muri sau nu definitiv. Dacă nu
mor, care este destinul meu? Și dacă mor, atunci
nimic nu are nicio semnificație pentru mine.”¹,
își răspundea el.

¹ Miguel de Unamuno, *Tragic Sense of Life*, Dover Publications, New
York, 1954, p. 29 (în traducerea autorului).

Dar și „... dorința de a nu muri, foamea de nemurire personală, efortul prin care tindem să durăm la nesfârșit în propria noastră ființă, care este, conform evreului tragic (Baruch Spinoza, *n.n.*), însăși esența noastră, este baza afectivă a oricărei cunoștințe și punctul de plecare personal al întregii filosofii umane, elaborate de om pentru toți oamenii. Și vom vedea cum soluția acestei probleme afective interioare – o soluție care poate fi doar renunțarea disperată la încercarea de soluționare – este cea care colorează tot restul filosofiei. La baza chiar și a așa-numitei probleme a cunoașterii există, pur și simplu, acest sentiment uman, la fel cum la baza cercetării lui «de ce», a cauzei, există, pur și simplu, căutarea lui «pentru ce», finalitatea. Restul este fie pentru a se înșela pe sine, fie pentru că dorește să-i înșele pe alții; și dorește să-i înșele pe alții pentru a se înșela pe sine. Iar acest punct de plecare personal și afectiv al oricărei filosofii și al oricărei religii este *sentimentul tragic al vieții*.”²

Albert Camus s-a născut la un an după apariția eseului pe care l-a scris Miguel de Unamuno, în 1913, și a publicat *Mitul lui Sisif*, în 1942, la

² Miguel de Unamuno, *op. cit.*, p. 30.

treizeci de ani diferență. O generație desparte, așadar, ideea *Sentimentului tragic al vieții* de cea a *Mitului lui Sisif* al lui Camus: „Nu există decât o problemă filosofică cu adevărat importantă: *sinuciderea*. A hotărî dacă viața merită sau nu să fie trăită înseamnă a răspunde la problema fundamentală a filosofiei”³.

După cum se vede, între timp, s-au schimbat mai mult decât nuanțele. Unamuno era un om al credinței, existențialismul lui creștin și timpuriu venea dinspre Blaise Pascal și Søren Aabye Kierkegaard. Așa cum pot constata cititorii lui, coloratura o dădea la el tensiunea dintre credință și rațiune, sentimentul indiferenței Universului față de viața umană și opțiunea proprie pentru senzualitatea vieții cotidiene, „de carne și os”, opusă idealităților intelectuale. Unamuno elogia pasiunea, credința și iubirea intensă față de acomodările raționale la viață și vedea în *Don Quijote* un model existențial.

Unamuno căuta „adevărul în viață și viața în adevăr”, dar o făcea într-un sens tragic: se simțea obligat să procedeze așa, deși se știa sortit eșecului

³ Albert Camus, *Mitul lui Sisif. Eseu despre absurd*, Editura Aldyn arrangement, București, 2010, p. 7.

în încercarea sa de conciliere rațională. Cu toate nuanțele diferențiatore, el se înscria în atmosfera de eroism re-adusă în Europa de Revoluția franceză și de războaiele napoleoniene. E atmosfera care îl face pe Thomas Carlyle să scrie *On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History (Despre eroi, venerarea eroilor și eroicul în istorie)* și pe Friedrich Nietzsche să vorbească despre supraom. Cu toate că modernitatea se instalase, imaginea fundamentală a lumii continua să fie una tradițională, iar omul care se confrunta cu ea era eroic. Sentimentul tragic rezulta din asimetria situației: omul nu putea câștiga, dar credința lui în viață îl obliga să lupte!

Peste o generație, treizeci de ani mai târziu, Camus se afla în plinul celui de-al Doilea Război Mondial, angajat el însuși într-o luptă de al cărei final nu putea fi sigur.

Lipsit, în mod clar, de credință religioasă, refuzând orice speranță și respingând orice atitudine de evadare, omului camusian nu-i rămâne decât să conștientizeze absurdul și să se revolte împotriva acestuia, afirmându-și demnitatea. Eseul lui Camus vorbește „despre o sensibilitate absurdă ce poate fi întâlnită în acest secol”.

Dar revolta eroică a omului conștient de absurd nu este deloc lipsită de tragicism, chiar dacă accentele lui sunt mult estompate.

Cumva între cei doi, ca într-o triangulație și ca sumă de idei, dar și ca moment în timp, îl putem situa pe D.D. Roșca cu *Existența tragică. Încercare de sinteză filosofică*, lucrare din 1934. Regăsim aici ideea dragă lui Unamuno, pe care D.D. Roșca îl ignoră, cel puțin în citate: filosofia este „încercare de motivare – cu argumente luate din cunoaștere – a unei atitudini moral-estetice în fața existenței ca totalitate, atitudine ale cărei resorturi secrete sunt de natură sentimentală”⁴.

După cum e prezentă și o anticipare a lui Camus: „încordarea interioară produsă de conștiința caracterului tragic al existenței apare ca cel mai tare protest contra a ceea ce există pur și simplu”⁵. Dar la D.D. Roșca nu avem de a face cu setea religioasă de nemurire a lui Unamuno, deși „sentimentul tragic al existenței crește când scade speranța unei reparații dincolo de moarte”⁶. După cum nu avem de a face nici cu certitudinea

⁴ D.D. Roșca, *Existența tragică. Încercare de sinteză filosofică*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol I”, București, 1934, p. 18.

⁵ D.D. Roșca, *op. cit.*, p. 9.

⁶ *Ibidem*, p. 210.

lipsei de sens a lumii, de care, la aproape un deceniu distanță, Camus se vedește a fi sigur, deși D.D. Roșca consideră „postulatul raționalității integrale a naturii” un mit, o credință a „omului creator de știință pozitivă și de filosofie”.

Ceea ce cred că se simte în paginile scrise de el este o problemă diferită, și anume aceea a acordului de cunoaștere între lume și mintea umană. Îmi susțin afirmația cu înțelegerea pe care D.D. Roșca o arată „mecanicii cuantice și fizicii ondulatorii”, care își făcuse apariția în acei ani. E adevărat că, abia în primele decenii ale secolului XXI, această problemă a fost formulată cu acuitatea necesară clarității ei: este viața o consecință a legilor generale ale Universului, o evoluție inevitabilă a acestuia, și atunci compatibilă în cunoaștere cu el, sau este doar o întâmplare, o excepție?

E adevărat că o face cu interes uman – „Ce semnificație morală poate avea credința atât de sănătoasă și de înrădăcinată că există un acord fundamental între realitatea exterioară și propria noastră gândire?” –, pentru a descoperi în spatele ei dorința de sens și a-i răspunde: experiența autentică ne arată „că sfera iraționalului și a

absurdului este mai întinsă decât cea a raționalului și rezonabilului”⁷. Poate că e și puțin Schopenhauer aici, în ideea că exagerarea întinderii și importanței elementului rațional „e altă, desigur, pe exigențele imperioase ale instinctului vital”. Spiritul critic sprijinit pe experiență nu ne îngăduie să uităm că existența „e inteligibilă, dar și neinteligibilă; că e rezonabilă, dar și absurdă; cu sens, dar și fără sens. Să recunoaștem că la mersul lucrurilor nu comandă numai legi și norme de cari ascultă spiritul; că dreptul la existență al valorilor nu este asigurat de însăși esența ultimă a Universului, rațiunea și întâmplarea fiind, deopotrivă, altoite pe însăși rădăcina lucrurilor; că binele și răul, valoarea și nevaloarea, spiritul și natura oarbă, aspecte ale existenței deopotrivă de reale, se combat, cel mai adeseori, cu sorți de izbândă de partea Răului cel puțin egali celor ce se găsesc de partea Binelui”⁸. Nu poate să existe, crede D.D. Roșca, spectacol mai tragic decât acesta, pentru om, „fantomă trecătoare într-un Haos ostil”.

⁷ *Ibidem*, p. 80.

⁸ *Ibidem*, p. 208.

Diferențele dintre cei trei gânditori devin mai clare de îndată ce lămurim sensul modern al tragicului și al sentimentului ce îl însoțește. După cum se știe, urma ideii de tragic se află în Grecia antică, în cântecul arhaic din cadrul ritualului de sacrificiu dionisiac al țapului, iar, ca referință deplină, în clasicele piese de teatru care pun în scenă lupta omului împotriva destinului inevitabil. Un destin care prinde personajul central într-un conflict insurmontabil, de care acesta, pentru a fi cu adevărat eroic, e deplin conștient.

Numai că în acea perioadă istorică, Cosmosul – Natura, cum am spune noi astăzi – era Sacrul. Destinul era, cumva, firescul înscris în ordinea cosmică. Pentru omul modern însă, nu atât Natura, cât mai ales Istoria este Destinul, ca să extindem parafrazarea unei replici celebre. Pentru că, între timp, conform *dialecticii sacrului și profanului*, folosind numele dat acestei structuri universale de către Mircea Eliade, Sacrul a „căzut”, s-a mutat în Istorie. Or, Tragicul e *ceva* raportat la Cosmos și *altceva* raportat la Istorie.

Schimbarea se simte la William Shakespeare, dar chiar și la mai clasicizanții Pierre Corneille și Jean Racine. Pentru moderni, tragicul apare

într-o confruntare a omului cu un destin în care fatalitățile și catastrofele, libertatea și necesitatea, vinovăția și inocența, răutatea și bunătatea se află în Istorie, nu sunt naturale, cosmice. Iar spre deosebire de eroul obișnuit, care are o certitudine și o morală clară, eroul tragic modern este obligat la o etică mai presus de cea a bunului-simț, dincolo de distincțiile obișnuite între Bine și Rău. Trăind astfel, el ajunge, măcar în unele momente, să și depășească teama de moarte și de suferință: atunci apare ceea ce Nietzsche numește „a avea sentimentul tragic”.

Dialectica sacrului și profanului nu este discontinuă. Sacrul trece continuu în profan. Cosmosul – Natura – pierde sacralitatea prin multiplicarea umană a hierofaniilor și cratofaniilor. Sacrul Istoriei se erodează și el prin repetitivitate și banalizare, prin reducerea distanțelor sociale dintre oameni. Personajele Revoluției franceze și ale Războaielor napoleoniene erau percepute de contemporani la fel ca eroii Antichității (în 1806, Hegel îl vedea pe Napoleon ca „personificare a spiritului universal” – „sufletul lumii călare (pe cal)” / *Die Weltseele zu Pferde*). Un secol mai târziu, în preajma Primului Război